

Література

1. Васютіна Т.М. Робочий зошит з природознавства: Для учнів 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2002. – 96 с.: іл.
2. Матяш Н. Різномірні завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів з біології // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 14 – 19.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Природознавство. 5 клас / Упор. Г. Бабченко, Л. Булава, Т. Васютіна та ін. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с.
4. Шаламов Р.В., Бабченко Г.С. Природознавство: Пробний підручник для 5-го класу. – Х.: Світ дитинства, 1999. – 160 с.

*Грищенко Н. М.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Завдання сучасного виховання та освіти полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для формування та розвитку індивідуальних здібностей і творчого потенціалу особистості.

Проблема розвитку творчих здібностей була і залишається актуальною, особливо коли це стосується підготовки учнів до трудової діяльності у різних сферах виробництва та домашньому господарюванні. Згідно до Державних стандартів одним із головних завдань освітньої галузі “Технології” є “сприяти розвитку творчого потенціалу особистості на основі індивідуального підходу до учнів та диференціації змісту навчання” [1].

Аналіз проблеми розвитку творчих здібностей школярів показує, що, виконуючи загальноосвітні завдання (трудове виховання, професійна орієнтація, політехнічна освіта, творча праця, продуктивна праця), сучасна школа намагається зокрема навчити учнів здійснювати творчий аналіз об’єктів праці, виховати потяг до творчої діяльності, розвивати творчу самостійність у творчій діяльності тощо [2].

Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей школярів відповідає як їх особистим інтересам, так і інтересам суспільства в цілому [3].

Предметом спеціального психологічного вивчення здібності стали лише в 19 сторіччі, коли роботи Ф.Гальтона започаткували експериментальне і статистичне дослідження відмінностей між людьми.

Загальні питання творчості були досліджені відомими вченими Г.С.Альтшулером, Д.Б. Богоявленською, Т.Г. Браже, В.М. Кожевниковим, О.Н.Луком, В.О.Моляко, А.Т.Шумилінін та ін.

Проблеми формування і розвитку особистості у творчій діяльності були досліджені у працях вчених І.А.Барташнікової, І.П.Волкової, Ю.З.Гільбуха, А.А.Карпачова, В.Калвейта, Х.Клейна, Г.Нойнера, Л.О.Понамарьова, В.С.Шубинського та ін.

Можливості розвитку творчих здібностей учнів при вивченні окремих предметів розглядалися у дисертаціях В.В.Рагозіної і О.О.Борисової (музика), К.І.Приходченко і Л.В.Шелестової (гуманітарні науки), Н.В.Слюсаренко і Л.М.Шпак (трудова навчання) та ін.

Під здібностями вітчизняна наука [4] розуміє індивідуальні особливості особистості, які забезпечують відносно найбільшу придатність людини до того чи іншого виду діяльності, – наприклад, здібність до мистецтва, математики, техніки, літератури, музики, спорту тощо.

Український педагогічний словник визначає здібності як “стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як індивід учиться, набуває певні знання, уміння й навички, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства” [5].

Центром дослідження Б.М.Тєплова була проблема здібностей і обдарованості. Його докторська дисертація була присвячена музичним здібностям, але разом з тим просунула вперед розробку загальної теорії здібностей. Здібності розглядалися Б.М.Тєповим саме в аспекті індивідуально-психологічних відмінностей: диференціальний момент він вів в саме визначення поняття. При цьому в здібностях і обдарованості не вбачалося ніякої привілеї небагатьох, виключності особистостей [6]. На його думку, здібності – це лише ті індивідуальні особливості, які мають відношення до успішності виконання будь-якої діяльності або декількох видів діяльності. Такі властивості, як гарячність, в’ялість, повільність, які також являються індивідуальними особливостями людей, але не впливають на успішність виконання будь-якої діяльності, не являються здібностями.

На думку сучасних вчених, зокрема Л.В.Шелестової “здібності – це синтез властивостей та якостей особистості, що обумовлює успішне виконання певної діяльності, тобто здібності є умовою успішного виконання діяльності” [7].

В психології існує 2 підходи до проблеми здібностей:

- функціонально-генетичний;
- особистісно-діяльнісний.

Автори першого підходу виходять з генетичної залежності здібностей і характеризують їх як міру вияву тих чи інших якісних сторін функцій (сенсорної, мнемічної, рухливої та ін), обумовлених природними задатками (Є.П. Ільїн, В.Д.Шадриков та ін.) [8, 9].

Прихильники другого, особистісно-діяльнісного, підходу розглядають здібності з позицій особистості та з позицій її діяльності і вважають, що здібності потрібно співвідносити тільки з певним видом діяльності (Б.Г.Ананьєв, Ю.З.Гільбух, В.О.Моляко, С.Л.Рубінштейн та ін.).

Деякі автори розглядають здібності як окрему властивість особистості (С.І.Гончаренко, О.М. Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн та інші). Але у їх розумінні здібності можна визначити як індивідуальні особливості, що дозволяють за сприятливих умов більш успішно оволодіти тією чи іншою діяльністю, розв'язати певні питання [10].

Аналізуючи даний досвід ми схилиємося до думки, що здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які існують лише в русі, в розвитку, в конкретній діяльності, обумовлюючи успішне її виконання. Органічною основою здібностей є задатки (вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи людини). Відсутність належних умов (виховання, навчання, самовиховання тощо) гальмує розвиток здібностей. І ,навіпаки, відсутність сприятливих задатків для тієї чи іншої діяльності не є нездоланною перешкодою для розвитку необхідної здібності. Підтвердженням останнього є життєвий шлях таких відомих людей, як Демосфена, О.В.Суворова, Д.Менделєєва та багатьох інших.

Розвиток здібностей щільно пов'язаний зі засвоєнням знань і набуттям навиків. (4) Без оволодіння технікою виконання вишивки і знаннями основних законів декоративно-прикладного мистецтва неможливо стати художником , майстром.; без оволодіння математичним знаннями і навиками у вирішенні задач неможливо розвинути математичні здібності і т.п.

Розглядаючи різні підходи щодо компонентів творчих здібностей ми помітимо, що у всіх вчених обов'язковим є інтелектуальні або розумові здібності, як необхідні складові елементи загальної структури творчих здібностей.

Але варто зазначити, що було би помилково ототожнювати поняття здібність з тими знаннями, уміннями і навичками, які вже вироблені у кожної людини. Здібності розвиваються на основі знань і вмінь і забезпечують швидко і легко оволодіння новими знаннями і новими вміннями.

У психології існує поділ здібностей на загальні і спеціальні, які в свою чергу поділяються на елементарні і складні [11, 12].

Загальні здібності притаманні кожній людині, хоч і в різній мірі. Загальні елементарні здібності – це відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява, мовленнєві здібності. Загальні складні здібності є здібності до загальнолюдських видів діяльності: праці, навчання, гри, спілкування.

До спеціальних відносять здібності до різних видів діяльності, які допомагають досягнути високих результатів в будь-якій спеціальній галузі: художній, музичній, математичній, технічній, літературній.

Спеціальні елементарні здібності притаманні не всім людям, вони передбачають певний вияв окремих якісних сторін психічних процесів і розвиваються на основі задатків у процесі навчання. До спеціальних елементарних здібностей належить окомір, критичне мислення, словесно-логічна пам'ять, музичний слух, висока нюхова чутливість. Спеціальні складні здібності, інакше кажучи професійні, є здібностями до певної професійної діяльності, що виникли в процесі історії розвитку людської культури. Вони притаманні не тільки в різній мірі, але і не всім людям [11, 12].

Існує зв'язок між загальними здібностями і спеціальними, який характеризує Л.Венгер. Вона вважає, що різниця між загальними та спеціальними здібностями відносна: загальні за своєю сутністю здібності виявляються у кожної людини частіше в одному, рідше в кількох видах діяльності, і, залежно від цього, набувають ту чи іншу спеціалізацію [7].

Постає питання, що собою являють саме творчі здібності?

Взагалі поняття “творчість” надзвичайно багатогранне. Охарактеризувати творчість можна лише пов'язуючи її з певним видом діяльності людини, тому що лише людині притаманна така унікальна якість – бути творцем.

Переважають вважать, що головною ознакою творчості є новизна, а творча діяльність – це така діяльність, “що породжує щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю” [13]. Таку думку поділяють В.І.Барко, Д.Б.Богоявленська, Л.С.Виготський, І.П.Волков, А.М.Тютюнников.

Але ми поділяємо іншу точку зору, за якою така характеристика творчості вважаються не повною, тому що елементи творчості є у будь-якій діяльності людини, що активно і цілеспрямовано діє протягом життя і може творчо вирішувати задачі, що ставить перед собою (С.Л.Рубінштейн, А.Т.Шумілін).

Отже, перетворення і новизна – ось дві найсуттєвіші характеристики творчості, яка розглядається як якість особистості та складається з цілого комплексу емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують людині можливість творчості в будь-якому виді діяльності.

Процес творчості поєднує традиції і новаторство. Суб'єкт творчості може реалізувати свій задум лише враховуючи результати попередньої діяльності людей, закріплені у формі традицій [14].

Результати творчості можуть мати об'єктивну чи суб'єктивну новизну. Об'єктивною вважають новизну у контексті історії культури, а суб'єктивною – новизну, що має відношення тільки для автора творчої розробки (Л.С.Виготський, І.Я.Лернер, Я.О.Понамарьов). Ось такою суб'єктивною новизною можна охарактеризувати творчість дітей.

Аналіз досліджень з різних аспектів проблеми творчої особистості (Г.С.Альтшулера, Д.Б.Богоявленської, В.П.Пархоменка та ін.) дає підстави стверджувати, що формування творчої особистості якнайкраще відбувається у процесі творчої діяльності.

На думку В.І.Андреєва та О.Л.Яковлева творчі здібності – це якості і властивості особистості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної, організаційної, комунікативної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успіху [7].

Ми притримуємося наступного визначення, що творчі здібності є органічною єдністю високого рівня знань національно свідомої особистості з її природними задатками, індивідуальними особливостями, розвиненими і удосконаленими в процесі творчої діяльності.

Тобто, творчі здібності розвиваються в процесі самої творчої діяльності: матеріальний світ, який відображається і творчо змінюється особистістю, створює можливості для розвитку творчих здібностей.

Практика свідчить, що такі можливості містить трудова підготовка учнів, а саме обслуговуюча праця, одним із завдань якої є виховання творчої особистості, орієнтація на визначення інтересів, нахилів, здібностей учнів тощо.

У творах декоративно-ужиткового мистецтва, а саме в українській народній вишивці, закладений величезний художньо-творчий потенціал, який збагачує духовність суспільства й окремої особистості.

Українська народна вишивка, потребує творчого пошуку, створює умови для реалізації своїх можливостей, втілення власних бажань. Стати художником за допомогою голки і нитки може кожна дитина. Про це цікаво говорить Г.Ващенко: "Школа має розвинути творчі, мистецькі здібності дітей. По-перше, між нашими дітьми є немало талантів, що при добрих умовах виховання можуть дати нашому народові коштовні твори мистецтва... На цих дітей школа має звернути увагу, щоб таланти їх не загинули, а дали найкращі наслідки. Але творчі мистецькі здібності треба розвивати і у дітей, не

обдарованих якимись мистецькими талантами. Це тому, що мистецька творчість навіть при відсутності великих природних здібностей є джерелом моральної втіхи і чистих радостей [15].

Вчителю трудового навчання важливо вміти не тільки прогнозувати потенційні можливості розвитку творчих здібностей учнів, а й допомагати їм знайти свій творчий стиль, залучати до творчої діяльності, навчаючи всім етапам творчого пошуку. Вчитель не має права спиратися на стихійне дозрівання творчих сил учня, а повинен формувати мислення, спрямовувати та постійно активізувати його творчість.

З цією метою був складений і апробований посібник “Рукоділля і для маленьких рученяток діло”, у вигляді методичних рекомендацій для вчителя з обслуговуючої праці при викладанні курсу “Українська народна вишивка”. Даний посібник спрямований на формування в учнів певної системи творчо-інтелектуальних і предметно-перетворювальних знань і вмінь. У посібнику використані елементи ігрової діяльності, рольової гри, що сприяє розвитку фантазії та уяви в учнів. А відомо, що не останню роль в творчості відіграє саме фантазія, мрії, здатність до творчої уяви.

Перед школою і сім'єю стоїть важливе завдання – закласти основи всебічного і гармонійного розвитку дитини, підлітка, юнака. Заохочуючи більш інтенсивний розвиток окремих здібностей, не варто забувати про інші – необхідно виховувати особистість цілісно, приділяючи увагу всім її граням.

Література:

1. Технології: Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні: Освітня галузь “Технології”. – К.: Генеза, 1997.
2. Загальноосвітня підготовка учнів у процесі трудового навчання. Д.О.Тхоржевський, В.О.Дідух, В.К.Сидоренко та ін.: За ред. Д.О.Тхоржевського. – К., 1998. – 184с.
3. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 160с.
4. Самарин Ю.А. Воспитание способностей у детей. Стенограмма публичной лекции. – Л.:ЛГОЛУ, 1954, – 40с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328с.
7. Шелестова Л.В. Развитие творческих способностей учащихся младшего возраста в процессе изучения гуманитарных предметов. Дис. ... канд.пед.наук.- Київ, 1998.

8. Ильин Е.П. Проблема способностей: два подхода к ее решению // Психологический журнал. – Т.8. – 1987. – № 2. – С.37-47.
9. Шадриков В.Д. О содержании понятий «способности» и «одаренности»// Психологический журнал. – 1983. – № 5. – С.3-10.
10. Приходченко К.І. Витоки творчості. Розробки уроків та позакласних заходів з розвитку творчих здібностей учнів. – Д.: Стакер, 1998. – 416 с.
11. Пономарев Я.А. Состояние, тенденции и перспективы развития психологии творчества // Психологический журнал. – 1986. – Т.7. – № 2. – С.3-12.
12. Казаков В.С., Кондратьева Л.Л. Психология: Учебник для ин.-пед. техникумов. – М.: Высш. шк. – 1989. – 383с.
13. Педагогічний словник. – К.: Рад.шк., 1970. – 758с.
14. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 160с.
15. Ващенко Г.Виховний ідеал. Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. – Т.1. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191с.

*Згурська Н.М.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МУЗИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДАТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Пріоритетним напрямком сучасної освітньої програми України є виховання неординарної особистості вчителя, спроможного до творчого пошуку та самовдосконалення в сфері професійної діяльності. Тому особливої ваги набуває вибір нових більш ефективних засобів навчання, спрямованих на розвиток індивідуальності студентів, їх творчих здатностей.

Це положення особливо актуальне для підготовки вчителя музики, яка включає багато складових частин. Важливою з них є виконавська діяльність, що сприяє підвищенню професійної майстерності майбутнього вчителя, розширенню його знань, особистісному розвитку.

Розглянемо докладніше характерні особливості музичного виконавства. Вони зумовлені діалектичною подвійністю виконавського мистецтва, яке має вторинний, залежний і, разом з тим, самостійний характер.

Музичне виконавство включає всю сферу музики та є необхідною сполучною ланкою між композитором й слухачем. Поза суспільного